

บทที่ 1

บทนำ

ชุดโครงการ การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ และศักยภาพธุรกิจชุมชน
อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ คณะผู้วิจัยได้เริ่มโครงการเพื่อสนับสนุน และการส่งเสริมเพื่อ
พัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนอำเภอคอยสะเกิด มีรายละเอียดโครงการ
ดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หัตถกรรมนับเป็นการผลิตนอกระบบการเกษตรที่มีความสำคัญของไทย เนื่องจากสามารถ
รองรับแรงงานได้ถึง 5.24 ล้านคนในปี 2543 (สำรวจรอบที่ 1 (ก.พ.) โดยสำนักสถิติแห่งชาติ) หรือ
คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 28.59 ของแรงงานนอกภาคการเกษตรทั้งหมด และการจ้างงานในสาขา
หัตถกรรมได้เพิ่มขึ้นจากปี 2541 ร้อยละ 14.46 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสาขาการผลิตดังกล่าวเป็นที่พึงพิง
ของกำลังแรงงานได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้สินค้าหัตถกรรมยังเป็นที่นิยมของชาวต่างประเทศ และ
ทำรายได้ให้กับประเทศอย่างมาก และการพัฒนาอุตสาหกรรมหัตถกรรมในระดับชุมชนยัง
สอดคล้องกับแผนพัฒนาชนบทซึ่งเน้นหนักในเรื่องธุรกิจชุมชน เพื่อยกระดับรายได้และเสริมสร้าง
ความเข้มแข็งแก่ชุมชน นอกจากนี้การส่งเสริมอุตสาหกรรมหัตถกรรมในชุมชนจะมีส่วนช่วย
อนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงไว้ซึ่ง
เอกลักษณ์ของชาติ (ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์, 2544)

ถึงแม้ว่าจังหวัดเชียงใหม่จะเป็นจังหวัดที่มีการทำงานหัตถกรรมมากที่สุดจังหวัดหนึ่ง
ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจนได้มาตรฐานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นจำนวนถึง 640 รายการ (ไทยตำบล
คอตคอม, 2550) ส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าด้านหัตถกรรม สำหรับอำเภอต่างๆ ของจังหวัดเชียงใหม่
มีการพัฒนาสินค้าอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ แต่การพัฒนา
งานหัตถกรรมและการประกอบธุรกิจของชุมชนยังเป็นที่ติดขัดที่ตรงกันข้าม ดังที่ สำนักงาน
คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) (2544) กล่าวว่า ในการประเมินผลการพัฒนา
ประเทศในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา มีผลสรุปว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล เนื่องจากประสบ
ความสำเร็จเฉพาะปริมาณ แต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ขาด
ภูมิคุ้มกันและไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากกระแสโลกาภิวัตน์และ

เศรษฐกิจยุคใหม่ได้ยังผลให้มีการพึ่งพาตนเองน้อยลง นอกจากนี้การพัฒนายังก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบทมากขึ้น เช่น คนในชนบทจะต้องละทิ้งถิ่นฐานเข้าสู่เมืองเพื่อแสวงหาหนทางในการสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว เป็นต้น

ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ไปจนถึงระดับประเทศ ในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปบนทางสายกลาง ทั้งนี้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ คือ ความพอประมาณ หมายถึงความพอดี ไม่มากเกินไปจนเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียง ต้องเป็นไปอย่างมีเหตุและผล โดยคำนึงถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง เตรียมตัวให้พร้อมต่อการรองรับ ผลกระทบใดๆ จากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก โดยต้องตั้งอยู่บนเงื่อนไข 2 ประการ ได้แก่ เงื่อนไขความรู้รอบรู้ รอบคอบ คือ นำวิชาการต่าง ๆ มาประกอบกันอย่างเหมาะสมรอบด้านในการวางแผนงาน และเงื่อนไขคุณธรรม คือ ตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและความ پاکเพียรในการดำเนินชีวิต จะเห็นได้ว่าพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีมานานแล้วและทุกคนพร้อมปฏิบัติตามจนถึงทุกวันนี้

รัฐบาลได้ประกาศนโยบายการแก้ไขปัญหาคความยากจนเป็นยุทธศาสตร์ตามแผนบริหาร ราชการ 4 ปี (พ.ศ. 2548 - 2551) โดยถือว่าเป็นปัญหาเร่งด่วนและสำคัญยิ่งของชาติ ทุกส่วนราชการ ได้น้อมนำมาเป็นยุทธศาสตร์พระราชทานในการทำสงครามกับความยากจน พล.อ.อ.คงศักดิ์ วันทนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศนโยบายเน้นหนักเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2549 มอบหมายให้ทุกจังหวัดผลักดันและขยายผลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างกว้างขวางโดยภายในปี 2549 ตั้งเป้าหมาย จำนวน 5,000 หมู่บ้าน ปี 2550 ร้อยละ 50 ของหมู่บ้านทั่วประเทศ และภายในปี 2551 ครอบคลุมหมู่บ้านสำหรับลักษณะกิจกรรมหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ประกอบด้วย การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การออม การดำรงชีวิตด้วยหลักคุณธรรม จริยธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

อีกทั้ง การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินำไปประยุกต์กับ ระบบอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (อภิชัย พันธเสน, 2545) กล่าวว่า ปัจจัยเหล่านี้จะช่วย ให้วิสาหกิจสามารถพัฒนาผ่านวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจมาได้ เพื่อพัฒนาเป็นตัวชี้วัดและกำหนด เป็นเกณฑ์ที่จะให้การสนับสนุน แทนการเน้นปัจจัยด้านการเงินเพียงอย่างเดียวซึ่งนับเป็นจุดเน้น

ที่สำคัญของการสนับสนุนอุตสาหกรรมขนาดกลางและย่อมโดยรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐบาล มาโดยตลอด และคงจะเป็นแนวทางสำคัญต่อไปในอนาคต

ทฤษฎีการจัดการความรู้ นั้น นับเป็นวิธีการที่ใช้ควบคู่กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการวิเคราะห์หาสาเหตุเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อทราบปัญหา สาเหตุ ความต้องการ หาทางช่วยเหลือในการพัฒนาสินค้า หรือผลิตภัณฑ์จนสามารถยกระดับไปเป็นสินค้าพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้านเพื่อยกระดับสู่มาตรฐาน สินค้าชุมชน อีกทั้งเป็นการบูรณาการกับการเรียนการสอนเพื่อให้นักศึกษาสาขาวิชาศิลปกรรม ได้ฝึกปฏิบัติการทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อเป็นการแสดงแนวทางในการนำผลที่ได้จากการวิจัย ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการทำงาน และเป็นแนวทางพัฒนาท้องถิ่นของตน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ชุดโครงการ การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ และศักยภาพธุรกิจชุมชน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ในงานวิจัย ดังนี้

2.1 เพื่อศึกษาความต้องการชุมชน เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และศักยภาพชุมชนของกลุ่มธุรกิจชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์ในด้านแนวความคิด กลวิธีการออกแบบ ขั้นตอนการผลิต ภูมิปัญญาชาวบ้าน ทัศนคติ สภาพแวดล้อม ต้นทุนทางธรรมชาติ ที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มธุรกิจชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

2.3 การจัดการความรู้ด้านการออกแบบพัฒนาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยผู้เชี่ยวชาญ ด้านการออกแบบของกลุ่มธุรกิจชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

2.4 การจัดการความรู้เพื่อการวิเคราะห์ศักยภาพในด้านการจัดการ การตลาด การผลิต และการดำเนินงานด้านธุรกิจชุมชนของกลุ่มธุรกิจชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

2.5 การจัดการความรู้ โดยการกำหนดจุดเน้นที่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อพัฒนาชีวิตและเศรษฐกิจชุมชนให้ยั่งยืนของกลุ่มธุรกิจชุมชน ในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตพื้นที่การวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ตำบลเชิงดอย ตำบลตลาดขวัญ ตำบลตลาดใหญ่ ตำบลสำราญราษฎร์ ตำบลป่าป้อง ตำบลสง่าบ้าน ตำบลเทพเสด็จ ตำบลแม่กือ และตำบลสันปูเลย

ตำบลป่าเมี่ยง ตำบลแม่ฮ้อยเงิน ตำบลแม่โป่ง ตำบลสันปูเลย และตำบลลงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มธุรกิจชุมชนงานหัตถกรรมท้องถิ่น ในโครงการ “ผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น” ของอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

3.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้เกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทฤษฎีการจัดการความรู้ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และแนวทางการคัดสรรสุดยอด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี พ.ศ.2549 (OTOP Product Champion)

4. ขั้นตอน และวิธีการศึกษา

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่ชุมชนอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

4.1 ขั้นตอนการดำเนินงาน

การสร้างความเข้าใจในการทำงานวิจัยที่ต้องการให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนับเป็นการวิจัยแบบให้ชุมชนมีส่วนร่วม ได้แก่ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำธรรมชาติ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ชาวบ้านให้ความยอมรับนับถือ ชาวบ้านผู้ประกอบการ

4.1.1 การศึกษาบริบทชุมชน ได้แก่ ด้านสภาพพื้นที่ ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพทางเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาชาวบ้านและสภาพปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน

4.1.2 ศึกษาบริบทเกี่ยวกับวิถีชีวิต การทำมาหากิน ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการอพยพ ย้ายถิ่นข้อมูลเกี่ยวกับครัวเรือน ภาระหนี้สิน รายรับ รายจ่าย และศึกษาความต้องการปัญหาโดยอาศัย การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อนำมาวิเคราะห์และหาทางแก้ไข

4.1.3 ทำงานร่วมกับชุมชน ภาศิ กลุ่มพัฒนาอาชีพ วิสาหกิจชุมชน โดยการศึกษาดูงาน ฝึกอบรม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์

4.1.4 การที่กลุ่มเป้าหมายเริ่มตระหนัก และเข้าใจถึงปัญหา ซึ่งค้นพบด้วยการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์

4.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.2.1 ศึกษาเอกสาร หรือรายงานการวิจัย ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน
 ดังเช่น แผนงานโครงการพัฒนาตำบล ข้อมูล จปฐ. กชช.2ค ข้อมูลจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์
 (Online Network กับ CD) แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ

4.2.2 การทำแบบสำรวจ แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ เพื่อการศึกษาบริบทชุมชน
 เช่น ประเด็นเรื่อง ประวัติบุคคล เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

4.2.3 การสังเกตการณ์โดยตรง (Direct Observation) ด้วยการเดินสำรวจ และจด
 บันทึกสิ่งต่าง ๆ เช่น จำนวนของบ้าน วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน การสังเกตด้วยการเข้าไปร่วม
 กิจกรรมกับชาวบ้านในการประกอบอาชีพ เพื่อซักถามข้อมูลที่กำลังทำการศึกษา

4.2.4 การศึกษาชุมชนจากกรณีศึกษา (Case Studies and stories) เป็นการศึกษาชุมชน
 อันเป็นที่มาของเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคล ผู้นำชุมชน เพื่อความเข้าใจสภาพการณ์ในชุมชนดีขึ้น

4.2.5 การทำแผนที่ทางความคิด (Mind Map) เพื่อการศึกษาปัญหา และความต้องการ
 โดยการระดมความคิดเห็นของบุคคล ร่วมกันกำหนดหัวข้อเพื่อแสดงความคิดเห็น เป็นการเพิ่มมิติ
 ของความคิด แยกแยะความคิด ได้แตกแขนงมากขึ้น ทำให้ทุกคนเห็นความสำคัญของปัญหา

4.2.6 กระบวนการจัดเวที เพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน

4.2.7 ศึกษาดูงานการประกอบอาชีพหัตถกรรม อบรมปฏิบัติการจากแหล่งประกอบการ
 และชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ด้านการจัดการธุรกิจการขาย ขั้นตอนการออกแบบ การผลิต และ
 จำหน่าย

4.2.8 นำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงาน และการอบรมเชิงปฏิบัติการมาพัฒนาสินค้า
 ให้ได้มาตรฐาน

4.2.9 จัดทำรายงาน สรุปบทเรียนและองค์ความรู้

5. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ชุดโครงการ การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ และศักยภาพธุรกิจชุมชน
 อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มธุรกิจชุมชนอำเภอดอยสะเก็ด
 จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 46 กลุ่ม ใน 14 ตำบล โดยมีประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย คือ

5.1 ทราบความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์และศักยภาพกลุ่มธุรกิจชุมชน อำเภอดอยสะเก็ด
 จังหวัดเชียงใหม่

5.2 ทราบรูปแบบผลิตภัณฑ์ แนวความคิด กลวิธีการออกแบบ ขั้นตอนการผลิต ภูมิปัญญา
 ชาวบ้าน ทักษะคิด สภาพแวดล้อม และต้นทุนทางธรรมชาติ ที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบผลิตภัณฑ์
 ของกลุ่มธุรกิจชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

5.3 กลุ่มธุรกิจ และชุมชน อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีชุดความรู้ด้านการออกแบบ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์

5.4 กลุ่มธุรกิจชุมชนบริหารจัดการธุรกิจของตน ด้านการจัดการ การตลาด การผลิต และการดำเนินงานด้านธุรกิจได้เป็นอย่างดี

5.5 การดำรงชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีการพัฒนา อย่างยั่งยืนจากการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

6. ระยะเวลาในการทำวิจัย

ระยะเวลาที่ใช้ทำการวิจัย รวมทั้งหมด 12 เดือน (ปี 2551-2552)

7. นิยามศัพท์

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่ชี้ถึงแนวดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมไปถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

การจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้มีความสามารถในการแข่งขันสูงสุด

การพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ หมายถึง การพัฒนาสินค้าให้ดัดกรรมท้องถิ่น ของตำบลป่าป้อ ตำบลสง่าบ้าน ตำบลตลาดขวัญ ตำบลเทพเสด็จ อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ศักยภาพธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการจัดการ การตลาด การผลิต การเงิน การส่งออก ของกลุ่มธุรกิจชุมชนอำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

โครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จากแนวคิด “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้าน มีผลิตภัณฑ์หลัก 1 ประการ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบทรัพยากรท้องถิ่น ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นไปอยู่เมืองใหญ่ ซึ่งถือว่าการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้นเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (กระทรวงมหาดไทย, 2544 : 7)